

שעור מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת לך לך תשע"ו:

בגדר מצות פריה ורביה

א. כתב השו"ע: "חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות, וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים וממעט הדמות וגורם לשכינה שתסתלק מישראל"

וביאור הדבר מדוע נקרא שופך דמים, משום ש"גם מתרפה ממלאכתו אח הוא לבעל משחית", ומאחר שתפקידו הוא "לשבת יצרה" ואינו עושה כן, הרי הוא בשב ואל תעשה שלו כאלו שופך דמים ח"ו.

ולכן גם נקרא "ממעט הדמות" משום שכל אדם מישראל הוא צלם א-לוקים, ומאחר שבידו להביא עוד ילדים לעולם ואינו מביא, הרי הוא ממעט צלם א-לוקים בעולם.

וגורם הוא לשכינה שתסתלק מישראל, משום שאין השכינה שורה אלא על קהל ישראל, וכמבואר בגמ'.

ב. והנה נחלקו האמוראים בגמרא¹ איך הדין בהיו לו בנים ומתו (ולא הניחו זרע אחריהם) האם קיים האב את מצות פריה ורביה, וביארה הגמ' ששורש מחלוקתם היא בטעם וגדר מצות פריה ורביה, שאם גדרה הוא להביא עוד מנשמות ישראל לעולם, הרי הביא ויצא ידי חובתו, אולם אם טעם המצוה כדי להמשיך את קיום העולם ("לשבת יצרה"), כל שמתו ערירים בחייו לא קיים את המצוה.

ולמסקנת הגמרא והפוסקים, כל שמתו ילדיו בחייו לא קיים מצות פריה ורביה, משום ששורש המצוה הוא "לא תהו בראה לשבת יצרה" ולא קיים "שבת".

ג. ואמנם צ"ע שמאחר שכשנולדו קיים כבר את המצוה איך בטלה המצוה ממנו, ומה בין זה לדין בהלכות כיסוי הדם שאם כיסה הדם ונתגלה פטור הוא מלכסות וכדו'.

ד. עוד יש לעיין בדין פריה ורביה, דהנה הביאו הראשונים² את דברי הירושלמי שאפילו הוליד ממזר קיים את המצוה, ונראה מדברי הראשונים שדין זה נאמר אפילו בנוולד הממזר באיסור, וכבר תמהו הרדב"ז³ והמהרי"ט אלגאזי⁴ איך קיים את המצוה באופן שכזה, הלא הוי מצוה הבאה בעבירה.

וברדב"ז אכן כתב דלא כדברי הראשונים, שכל שהולידו באיסור לא קיים המצוה, ובמהריט"א צידד דדברי הירו' לא נאמרו אלא כשעשה כן בשוגג או

¹ יבמות דף ס"ב.

² יבמות כ"ב.

³ שו"ת חלק ז' סי' ב'.

⁴ בכורות פרק ח' אות ס"ה.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

- באונס, עיי"ש, אולם צ"ע דמפשטות דברי הראשונים והפוסקים נראה דאפילו בעשה כן במזיד ר"ל קיים המצוה, וצ"ע.
- ה. ובמנחת חינוך⁵ כתב לחדש שאין מצות פריה ורביה מתקיימת בביאה אלא בלידת הילדים, וגם אחר הלידה בזה שזרעו בעולם ויש לו ילדים מקיים המצוה. ויישב המנ"ח לפי זה את הקושיות הנ"ל, דמאחר שהמצוה היא מצוה נמשכת, כל שמתו בניו פסקה ממנו המצוה (והרי זה כנפלה סוכתו וכדו'), ולכן אין כאן גם משום מצוה הבאה בעבירה, שהביאה אינה אלא הכשר מצוה בעלמא.
- ו. אולם מסברא דברי המנחת חינוך צ"ע דאיך יתכן קיום מצוה בדבר שאינו בידו כלל, דמכיון שאינו פועל כלל בלידת הילדים וקיומם בעולם, איך יתכן דבזה מקיים מצותו, וצ"ב.
- ז. ובלא"ה כבר כתב המנ"ח דמדברי התו' נראה שלא כדבריו, דבתוספות בגיטין⁶ הקשו מדוע חציו עבד וחציו בן חורין אסור בבת ישראל, יבוא עשה דפרו ורבו וידחה ל"ת ד"לא יהיה קדש", ואם נימא שאין קיום המצוה בשעת הביאה, הלא הוי ש"לא בעידניה" ואיך ידחה העשה את הל"ת.
- ומעתה לדברי התוספות יקשו שוב הקושיות הנ"ל, (מדוע בממזר ל"ה מצוה הבאה בעבירה, ומדוע במתו בניו אזדא מצותו), וצ"ב.
- ח. עוד יש לעיין בדין זה דהמוליד ממזר קיים מצות פריה ורביה, דהלא קיי"ל דמצוות צריכות כוונה, והמוליד ממזר באיסור בודאי אינו מכוון למצות פריה ורביה, ואיך נימא שקיים בזה את מצותו, וצ"ע.
- ט. וכמו כן קשה על מה שמבואר בגמ'⁷ ובפוסקים⁸, שאם הוליד בנים בגיותו ונתגייר קיים המצוה, שהלא בגיותו בודאי לא התכוון למצוה, ואיך קיים א"כ עיי"ז את מצות פריה ורביה, וצ"ב.
- י. ועוד קשה על הדין הנ"ל שבהוליד בגיותו קיים המצוה, שהלא קיי"ל שגויים אינם מצווים על מצות פריה ורביה⁹, וא"כ קיים את המצוה בפטור, ומ"ש מאכל מצה כשהיה שוטה ונשתפה שחייב לקיים המצוה ולאכול שוב, שכתב השלחן ערוך שטעם הדבר הוא "לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצוות"¹⁰.
- (והנה לדברי המנחת חינוך א"ש כל הקושיות הנ"ל, אולם כבר כתבנו שדבריו בזה צ"ע).

⁵ מצוה א'.

⁶ דף מ"א וכו"ה בתו' רא"ש שם.

⁷⁷ יבמות סב.

⁸ אבן העזר א' ז'.

⁹ שכל מצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנתה בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח, וכדאיתא בסנהדרין פרק שביעי.

¹⁰ וכן נראה מדברי רע"א שדן שמי שאכל בתור קטן וכשנעשה בר מצוה לא נתעכל המזון שבמעיו יתחייב לברך שוב, לפי שברכתו בשעה שהיה קטן והיה פטור מדאו' מכל המצוות לא מהניא לחיובו בגדלות, עיי"ש.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

יא. והנה כתבו כמה מרבתינו האחרונים¹¹ בביאור הדבר, דבוראי מעשה המצוה שהצטוו בו האדם במצות פו"ר היא מעשה הביאה, שרק השתדלות זו היא בידו, אולם מכיון שתכלית וקיום המצוה היא "לשבת יצרה", כל שנעשתה תכלית המצוה שוב אין מחויב האדם יותר, (והרי זה דומה למי שמחויב למול או לפדות בנו, ובא אחר ועשה כן במקומו, שאף שהאב לא עשה דבר, מ"מ מאחר שנעשתה המצוה שוב אינו מחויב יותר).

יב. ומעתה התיישבו כל הקושיות הנ"ל, דבהיו לו בנים ומתו, אף שכבר קיים מצותו, מ"מ במצוה זו שתכליתה "לשבת יצרה" יתכן שיחזור חיוב המצוה ויעור, כל שאין מטרת המצוה קיימת כבר.

וכמו כן בהוליד ממזר, אף אם נימא שיש בזה משום מצוה הבאה בעבירה, מאחר שסוף סוף נתקיים כבר "שבת" שוב אין את סיבת החיוב. ולא קשה גם לגבי הוליד ממזר או הוליד בגיותו שלא התכוון למצוה, דמ"מ תכלית המצוה נעשתה, וכנ"ל¹².

וגם לא קשה איך נפטר ע"י שהוליד בגיותו אף שהיה פטור מהמצוה, דמ"מ כיום יש המשכיות ממנו בעולם, ותכלית המצוה קיימת, ואינו חייב יותר.

יג. ולפי זה יש לדון בזה עוד, די"ל לפי זה דבהוליד ממזר אין כאן בכלל משום "מצוה הבאה בעבירה", דהנה כבר הקשה הירושלמי¹³ מדוע הקורע על מתו יצא ידי קריעה ואין בזה משום מצוה הבאה בעבירה, ויישב הירו' וז"ל: "תמן היא גופה עבירה הכא הוא עבד עבירה", דהיינו דלא נאמר דינא דמצוה הבאה בעבירה רק במקום שיש חפצא של עבירה, ולא במקום שהאדם עשה עבירה עם קיום המצוה, ולא שקיים את המצוה בחפצא של עבירה. והנה במהריט"א הנ"ל כשדן לגבי הוליד ממזר כתב שבענינו יש חפצא דעבירה, דהרי הערוה היא חפצא של עבירה, ולכן הסיק שכל שעשה כן במזיד לא קיים המצוה וכנ"ל.

אולם לדברי האחרונים הנ"ל נראה לדון, שמאחר שאף שמעשה הביאה הוא מעשה המצוה, מ"מ מאחר שתכלית המצוה היא הלידה, לא שייך לדון שהאשה היא חפצא דמצוה שלא יתכן שהוא יהיה חפצא דעבירה, ואין זה דומה אלא לבונה סוכה בפטיש גזול שבודאי אף שעשה שלא כדין אין כאן משום מצוה הבאה בעבירה, שאין הפטיש המצוה אלא הסוכה, וה"נ בענינו, ועיין.

¹¹ קובץ הערות סי' ס"ט כ"ה – כ"ח, הר צבי או"ח ח"ב סי' ע"ו ובהערותיו על הטור ריש אבן העזר והמנ"ח, אגרות משה אבן העזר חלק ב' סי' י"ח, יעו"ש"ה בדברי האחרונים.

¹² ויתכן באמת לדון באופן נוסף, דבמצוה כזו שאין עיקרה "מעשה המצוה" לא נאמר כלל דינא דמצוות צריכות כונה. (שלפי זה קיים המצוה, ולא רק שנפטר מהמצוה לאחר שנעשתה תכליתה, ועיין).

¹³ שבת פרק ג' הלכה ג'.